

Галина Римарчук

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального права і процесу
halyna_rymarchuk@yahoo.com

Світлана Сорока

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права і процесу
soroka_sv66@mail.ru

РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СИСТЕМІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

© Римарчук Г., Сорока С., 2017

Питання застосування заходів забезпечення кримінального провадження належать до найдискусійніших у процесуальному аспекті з точки зору вибору та обґрунтування рішення про застосування певного конкретного заходу. Розглянуто законодавчий підхід до регламентації заходів забезпечення кримінального провадження у системі процесуального права іноземних держав.

Ключові слова: заходи забезпечення; кримінальне провадження; процесуальний примус; привід; арешт; запобіжні заходи.

Галина Римарчук, Светлана Сорока

РЕГЛАМЕНТАЦИЯ МЕР ОБЕСПЕЧЕНИЯ УГОЛОВНОГО ПРОИЗВОДСТВА В СИСТЕМЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПРАВА ИНОСТРАННЫХ ГОСУДАРСТВ

Вопрос применения мер обеспечения уголовного производства относится к наиболее дискуссионным в процессуальном аспекте с точки зрения выбора и обоснования решения о применении определенного конкретного мероприятия. Рассмотрен законодательный подход к регламентации мер обеспечения уголовного производства в системе процессуального права иностранных государств.

Ключевые слова: меры обеспечения; уголовное производство; процессуальное принуждение; привод; арест; меры предосторожности.

Galina Rymarchuk
Institute of Jurisprudence and Psychology
Lviv Polytechnic National University
Department of Criminal Law and Procedure
PhD

Svetlana Soroka
Institute of Jurisprudence and Psychology
Lviv Polytechnic National University”
Department of Criminal Law and Procedure
PhD, Associate Professor

REGULATION MEASURES TO ENSURE CRIMINAL PROCEEDINGS PROCEDURAL RIGHTS IN FOREIGN COUNTRIES

The application of measures to ensure the criminal proceedings among the most controversial in the procedural aspect in terms of choice and justification of the decision to use a certain specific event. In this article the legislative approach to regulating management software system in criminal proceedings procedural law of foreign countries.

Key words: measures of security; criminal proceedings; procedural coercion; drive; arrest precautions.

Постановка проблеми. Основою реформування системи кримінального процесу у бік посилення застосування положень Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини і громадянина є вибір правильних норм з метою рецепції та імплементації в національне законодавство.

Аналіз дослідження проблеми. Питання забезпечення кримінального провадження розглядали праці таких науковців, як Л. М. Лобойко, В. О. Попелюшко, О. Г. Шило, О. М. Гумін, О. Ю. Хабло, І. В. Гловюк та ін.

Мета дослідження – проаналізувати актуальні положення процесуального законодавства іноземних держав з метою виокремлення певних тенденцій закріплення питань щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Свого часу ще П. А. Гольбах писав: “Коли свобода змушує нас здійснювати дії, що суперечать законам природи і розуму, а, отже, ворожим цілям суспільства, вона є лише божевільням, якого не можуть допустити наші співгромадяни, яке вони повинні попередити та покарати в інтересах усіх людей” [1, с. 65].

У цьому питанні для глибшого розуміння глобальної концепції заходів забезпечення кримінального провадження (далі – ЗЗКП) ми хочемо звернутися до багаторічних практик держав світу та їх законодавчого бачення розуміння та завдань, які повинні виконувати ЗЗКП. Здебільшого ми стикнемося із регламентацією запобіжних заходів у кримінальному провадженні, адже як така форма заходів забезпечення у термінологічному аспекті не існує в іноземних державах. Забезпеченням провадження є запобіжні заходи або окремо виділені заходи майнового характеру, наприклад, арешт майна та кореспонденції тощо.

У Республіці Польща кримінально-процесуальний кодекс вступив у силу 1 вересня 1998 року [2, с. 112–214]. У Главі 5 “Примусові заходи”, частина 17 закріплено положення про затримання особи. Затриманням вважається арешт особи та її доставка (супровід) до відповідного органу чи особи, яка відповідає за ведення кримінального провадження, при цьому склавши протокол та проінформувавши про причини та підстави затримання саму особу затриманого. Визначено також

перелік осіб, які можуть бути затримані: підозрюваний у вчиненні злочину за який його може бути заарештовано, поміщено в дисциплінарний батальйон, ув'язнено; обвинувачений, який порушив терміни заходів забезпечення кримінального провадження, які до нього застосовувалися раніше.

Особу може бути затримано як під час вчинення злочину, одразу після його вчинення, за показаннями свідків, які вказують на цю особу, за слідами злочину, які знайдені на його тілі, одязі тощо, так і за інших підстав можна підозрювати особу у скоєнні злочину, якщо вона намагався втекти з місця злочину чи від уповноваженої особи, або ж якщо вона не має постійного місця проживання, чи воно не встановлено. Затримання за цих підстав не повинно перевищувати 96 годин.

Глава 18 того самого Кодексу закріплює положення про запобіжні заходи з метою забезпечення явки особи. Запобіжні заходи визначаються як міри примусу, прийняті до підозрюваного чи обвинуваченого з метою запобігання їх неналежної поведінки під час кримінального провадження та для забезпечення виконання вироку. До запобіжних заходів належать: арешт, застава, письмове зобов'язання не відлучатися з місця проживання, особисте зобов'язання, колективне зобов'язання (організації чи трудового колективу), взяття під нагляд. Арешт та застава можуть застосовуватися лише до обвинуваченого, а взяття під нагляд – лише до неповнолітнього.

У Главі 9 Кримінально-процесуального кодексу ФРН йдеться про попереднє (тимчасове) ув'язнення та арешт. Ст. 112 закріплює положення про підстави тримання під вартою, а саме, якщо обвинувачений обґрунтовано підозрюється у вчиненні злочину та якщо є підстави для його арешту. Тримання під вартою не застосовується, якщо такий захід є непропорційним до значення самої справи або санкції за вчинений злочин. Підставами для арешту є: встановлений факт про те, що обвинувачений втік або переховується від слідства, та у випадку, якщо є обставини, які свідчать про те, що існує ризик уникнення обвинуваченим правосуддя, а також, якщо поведінка обвинуваченого свідчить про те, що він знищить, сфальсифікує, змінить, викраде докази; неправомірно буде здійснювати вплив на співучасника, свідків, експертів тощо; залучить третіх осіб для такої самої діяльності, описаної у попередніх пунктах. Та попри це, якщо існуватиме загроза ускладнення для встановлення істини (фальсифікація доказів тощо), ця стаття також може застосовуватися. Натомість застава може бути звернена на депозитні рахунки обвинуваченого, цінні папери та частки у бізнесі, корпораціях тощо, майно або ж через поруку надійної особи.

Глава 9а регламентує питання інших заходів для забезпечення кримінального провадження, і у цьому розділі йдеться не про характерні для нашого законодавства види таких заходів: попередній (тимчасовий) арешт, якщо є загроза втечі або іншого перешкоджання слідству. Видається повідомлення про арешт і особу затримують негайно, а відразу після доставлення її до уповноваженого органу чи особи виноситься ордер про арешт. Окрім того, для застосування тимчасового арешту або у випадках, коли невідомим є місцезнаходження підозрюваного, організовується громадський пошук протягом 24 годин, про що також видається повідомлення про встановлення місцезнаходження особи, у районі проживання чи за іншими даними від слідства, людям розповідають про злочинця, роздають фотокартки та ознайомлюють з необхідними для пошуку деталями. Наступним видом є оприлюднення знімка особи злочинця по телебаченню, ЗМІ та у мережі Інтернет [3, с. 1074, 1319].

Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Молдова містить Розділ 5 про примусові процесуальні заходи. Серед них виділено затримання (утримування під вартою) як примусовий захід, який за своєю природою є обмеженням свободи людини на короткий період часу не більше, ніж на 72 години. Затримання може проводитися, якщо існує об'єктивна підозра щодо певної особи у вчиненні злочину, за який законодавством передбачений термін покарання більше 1 року, якщо: особу спіймали на гарячому, свідки або жертва вказують на цю особу, сліди злочину знайдені на тілі чи одязі підозрюваного, у його домі чи транспорті. В інших випадках існування розумної підозри у вчиненні цією особою злочину її може бути затримано, якщо вона переховується, не має постійного місця проживання, або неможливо встановити її особу. Окрім того, особу можна затримати, якщо є достатні підстави вважати, що вона уникне слідства, створить перешкоди для встановлення правди (істини) або ж вчинить інший злочин.

Поняття запобіжних заходів, визначених у главі II цього розділу, подається у такому формулюванні: це примусові заходи, наслідком яких є попередження підозрюваного/обвинуваченого не вчиняти незаконні дії, спрямовані на перешкоджання кримінальному провадженню чи виконанню вироку. Запобіжні заходи мають на меті забезпечити належний хід кримінального провадження, а також перешкодити підозрюваному/обвинуваченому уникнути/ухилитися від слідства та суду, так щоб він не впливав на процес встановлення правди у справі виконання судового вироку. До таких заходів законодавець зараховує: заборону залишати місто проживання; заборону залишати країну, особисте зобов'язання, колективну (громадську) поруку, тимчасове обмеження у користуванні водійськими правами (транспортним засобом), передання під нагляд службову особу, передання під нагляд неповнолітнього, тимчасове звільнення з-під варти під судовий контроль, тимчасове звільнення з-під варти під заставу, домашній арешт, тимчасовий (попередній) арешт.

Тимчасове обмеження у користуванні водійськими правами (транспортним засобом) може застосовуватися як основний, так і додатковий запобіжний захід до будь-якого іншого. Підставами для застосування запобіжного заходу є: тяжкість злочину особи злочинця, його вік та стан здоров'я, професійний статус, сімейний статус, матеріальне забезпечення, наявність постійного місця проживання та інші важливі обставини життя особи.

Детальніше питання, яке цікавить нас, описано у ст. 182 цього закону. Тимчасове обмеження у користуванні водійськими правами (транспортним засобом) є запобіжним заходом для тих осіб, які вчинили злочин, у якому фігурував транспорт чи транспортні перевезення, а також злочин, у якому транспорт застосовувався для безпосереднього вчинення злочину. За виконанням цього запобіжного заходу слідкує дорожня поліція або орган, відповідальний за видачу водійських прав.

Окрім того, ст. 197 закріплює інші примусові процесуальні заходи, а саме: обов'язок з'явитися, примусовий виклик (привід), тимчасове відсторонення від посади, заходи забезпечення відшкодування шкоди, завданої злочином, заходи забезпечення виконання вироку сплатою штрафу (арешт майна) [4, с. 109–124].

Кримінально-процесуальний кодекс Швейцарії містить багато положень, що стосуються примусових заходів як процесуальних дій, що здійснюють органи кримінального судочинства, та які обмежують основоположні права людини та слугують для забезпечення доказів, явки осіб на засідання та у порядку інших процесуальних дій, для гарантії виконання вироку суду. Застосовувати примусові заходи можна у випадках, передбачених законом, якщо є достатня підозра, що був вчинений злочин, мета провадження не може бути досягнута за більш м'яких умов, тяжкість вчиненого злочину виправдовує застосування примусового заходу (ст. 196, 197).

Глава друга Кодексу розглядає питання виклику, приводу та затримання особи підозрюваного із застосуванням публічних пошуків особи, місцезнаходження якої невідоме або вона переховується від слідства (ст. 201–211). Ст. 221 визначає підстави для тимчасового затримання особи, а саме: особа може уникнути слідства, переховуючись або втікаючи, може незаконно впливати на свідків та сфальсифікувати докази, може створювати загрозу для інших людей, вчиняючи повторний злочин. До альтернативних заходів примусу закон зараховує: грошову заставу, задуку відповідним органам свого паспорта або інших документів, які встановлюють особу, вимогу залишатися або, навпаки, покинути певне місце чи певний будинок, вимогу періодично з'являтися до відповідної службової особи, вимогу займатися своєю звичною роботою, вимогу пройти медичний огляд чи лікування, заборону встановлювати контакт з певною особою (ст. 237) [5].

У Румунії діє новий кримінальний процесуальний кодекс, який вміщає норми інституту примусових заходів з таким трактуванням: запобіжні заходи – це заходи примусу, які застосовуються органами кримінального судочинства для забезпечення безперешкодності кримінального провадження, та з метою недопущення вчинення підозрюваним незаконних дій у межах слідства чи суду, та попередження вчинення нових злочинів. Запобіжними заходами є затримання (тримання під вартою), домашній арешт, тимчасове затримання, судовий контроль, та судовий контроль за внесенням застави [6].

Відтак ми можемо простежити за тенденцією процесуального законодавства, що виводить у своїй концептуальній ідеї про ЗЗКП на перший план основну характеристику застосування таких

дій – це примус. В усіх наведених джерелах поняття “забезпечення кримінального провадження” вживається не як ознака чи характеристика, а як пояснення змісту цих заходів про те, що вони покликані забезпечувати ті чи інші обставини. Тоді як “примус” вживається для визначення юридичної природи права обмежувальних дій слідства та суду.

На нашу думку, цей аспект теоретичного характеру має доволі слушне підґрунтя для аналізу. Ми використовуємо термін “заходи забезпечення кримінального провадження” і включаємо туди запобіжні заходи.

Науковець Н. Я. Никоненко висловив окремі міркування стосовно співвідношення у новому законодавстві заходів забезпечення кримінального провадження як загального поняття і власне запобіжних заходів як частини цього загального поняття. Він вважає, що запобіжні заходи також потрібно називати не просто запобіжними заходами, а запобіжними заходами забезпечення кримінального провадження. І тоді можна чітко визначати, які із заходів забезпечення кримінального провадження мають прямий вплив на кримінальне провадження з метою його забезпечення, а які мають опосередкований, непрямий вплив. Так, заходами забезпечення кримінального провадження, які мають прямий вплив на кримінальне провадження з метою його забезпечення, є усі названі у законі заходи, крім запобіжних, які не прямо впливають на забезпечення кримінального провадження, а опосередковано, через створення певних умов, за наявності яких і можливе забезпечення кримінального провадження. Отже, усі заходи забезпечення кримінального провадження можна поділити на два види: безпосередні заходи забезпечення кримінального провадження й опосередковані заходи забезпечення кримінального провадження, які називаються запобіжними заходами забезпечення кримінального провадження [7, с. 67–69].

Висновки. На нашу думку, варто дещо змінити термінологічний апарат чинного процесуального законодавства і ввести поняття “кримінально-процесуальний примус”. Поняття ЗЗКП [8, с. 19–23] не вживаються навіть у законодавстві Російської Федерації, що є найближчим за історією формування до нашого. Термін “забезпечення” вживається у словосполученні “забезпечення безпеки учасників” [9, с. 25–29] кримінального провадження або ж у сфері адміністративного провадження [10, с. 78–81]. А для дій, які містять характер процесуального примусу, вживається термін “меры пресечения”, тобто “запобіжні заходи”.

1. Гольбах П. А. Избр. произведения: в 2-х т. // Под общ. ред. Х. Н. Момджяна. – М.: Соцэкгиз, 1963. – С. 65. 2. *Criminality and Criminal Justice in Contemporary Poland: Sociopolitical Perspectives* Dr Dagmara Woźniakowska-Fajst, Professor Anna Kossowska, Professor Beata Czarnecka-Działuk, Professor Dobrochna Wójcik, Professor Irena Rzeplińska, Professor Konrad Buczkowski, Professor Paulina Wiktorska, Professor Witold Klaus Ashgate Publishing, Ltd., 2015. – 272 p. 3. *Code of Criminal Procedure in the version published on 7 April 1987 (Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt] Part I p. 1074, 1319), as most recently amended by Article 3 of the Act of 23 April 2014 (Federal Law Gazette Part I p. 410)* 4. *The Criminal Procedure Code of the republic of Moldova – UNICEF and NORLAM Chisinau, November 2009.* – 268 p. 5. Електронний ресурс: Режим доступу - <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/20052319/index.html#fn1> 6. *Acta Universitatis George Bacovia. Juridica - Volume 3. Issue 2/2014* – <http://juridica.ugb.ro/> - Andreea-Simona UZLĂU = ISSN 2285-0171 ISSN-L=2285-0171 *Practical aspects concerning the new preventive measure of judicial control on bail* – 6 p. 7. Никоненко М. Я. Види заходів забезпечення кримінального провадження та їх місце і роль у процесі доказування // Судова апеляція. – № 1 (34). – 2014. – С. 67–69. 8. Скрябин А. Н. Особенности проведения следственных действий и мер обеспечения уголовного производства в отношении адвоката по законодательству Украины // Евразийская адвокатура. 2015. №1 (14); Меры обеспечения уголовного производства по УПК Украины [Текст]: понятие, система и порядок применения / Ю. М. Грошевой, О. Г. Шило // Уголовное судопроизводство. – 2013. – № 1. – С. 19–23 9. Прыткова Е. В. К вопросу об основаниях применения процессуальных мер обеспечения безопасности подозреваемого (обвиняемого), заключившего досудебное соглашение о сотрудничестве // Известия АлтГУ. – 2013. – № 2 (78); Прыткова Е. В., Воронин С. Э. Предупреждение

участников уголовного процесса о недопустимости воспрепятствования осуществлению судопроизводства как мера обеспечения безопасности подозреваемого (обвиняемого), сотрудничающего с правоохранительными органами // *Известия АлтГУ*. – 2012. – № 2 (74) – С. 25–29. 10. Левченко О. В. Проблемы обжалования временного запрета деятельности как меры обеспечения производства по делам об административных правонарушениях // *Пробелы в российском законодательстве*. – 2009. – № 3; Гапон Ю. П. Изъятие вещей и документов как мера обеспечения производства по делам об административных правонарушениях и порядок ее применения должностными лицами подразделений пограничного контроля // *Вестник ЧелГУ*. – 2014. – № 19 (348). – С. 78–81.

REFERENCES

1. Gol'bah P. A. Izbr. Proizvedeniya v 2-h T. // Pod obshh. red. H. N. Momdzhjana. [Selected works in 2 Vol.//Under common edit. H. N. Momdzhanyana], M.: Socjkgiz Publ., 1963. P. 65. 2. Criminality and Criminal Justice in Contemporary Poland: Sociopolitical Perspectives Dr Dagmara Woźniakowska-Fajst, Professor Anna Kossowska, Professor Beata Czarnecka-Dzialuk, Professor Dobrochna Wójcik, Professor Irena Rzeplińska, Professor Konrad Buczkowski, Professor Paulina Wiktorska, Professor Witold Klaus Ashgate Publishing, Ltd., 2015. – 272 p. 3. Code of Criminal Procedure in the version published on 7 April 1987 (Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt] Part I p. 1074, 1319), as most recently amended by Article 3 of the Act of 23 April 2014 (Federal Law Gazette Part I p. 410) 4. The Criminal Procedure Code of the republic of Moldova – UNICEF and NORLAM Chisinau, November 2009. – 268 p. 5. Elektronnij resurs: Rezhim dostupu - <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/20052319/index.html#fn1> 6. Acta Universitatis George Bacovia. Juridica. Volume 3. Issue 2/2014 – <http://juridica.ugb.ro/> – Andreea-Simona UZLĂU = ISSN 2285-0171 ISSN-L=2285-0171 Practical aspects concerning the new preventive measure of judicial control on bail – 6 p. 7. Nikonenko M. Ja. Vidi zahodiv zabezpechennja kriminal'nogo provadzhenja ta ih misce i rol' u procesi dokazuvannja [Types of interim measures in criminal proceedings and their place and role in probation], Sudova apeljacija. No. 1 (34). 2014. P. 67–69. 8. Skrjabin A. N. Osobennosti provedeniya sledstvennyh dejstvij i mer obespechenija ugovnogo proizvodstva v otnoshenii advokata po zakonodatel'stvu Ukrainy [Particularities of investigative actions and interim measures in criminal proceedings against an attorney under ukrainian legislation], Evrazijskaja advokatura. 2015. No. 1 (14); Mery obespechenija ugovnogo proizvodstva po UPK Ukrainy: ponjatie, sistema i porjadok primenenija [Interim measures in criminal proceedings under the Code of criminal procedure: notion, system and application procedure]/ Ju. M. Groshevoj, O. G. Shilo. Ugolovnoe sudoproizvodstvo. 2013. No. 1. P. 19–23 9. Prytkova E. V. K voprosu ob osnovanijah primenenija processual'nyh mer obespechenija bezopasnosti podozrevaemogo (obvinjaemogo), zakljuchivshogo dosudebnoe soglasenie o sotrudnichestve [To the question on the application of procedural measures to ensure safety to the suspected/accused who concluded pre-trial agreement on cooperation], Izvestija AltGU. 2013. No. 2 (78); Prytkova E. V., Voronin S. Je. Preduprezhdenie uchastnikov ugovnogo processa o nedopustimosti vosprepjatstvovanija osushhestvleniju sudoproizvodstva kak mera obespechenija bezopasnosti podozrevaemogo (obvinjaemogo), sotrudnichajushhego s pravoohranitel'nymi organami [Prevention of the participants in the criminal process about the inadmissibility of obstructing the implementation of legal proceedings as a measure of ensuring the security of a suspect (accused) who cooperates with law enforcement agencies] Izvestija AltGU. 2012. No. 2 (74) pp. 25–29. 10. Levchenko O. V. Problemy obzhalovaniya vremennogo zapreta dejatel'nosti kak mery obespechenija proizvodstva po delam ob administrativnyh pravonarushenijah [The problems of appealing against the temporary prohibition of activities as a measure of ensuring the production of cases on administrative offenses], Probely v rossijskom zakonodatel'stve. 2009. No. 3; Gapon Ju. P. Izjatie veshhej i dokumentov kak mera obespechenija proizvodstva po delam ob administrativnyh pravonarushenijah i porjadok ee primenenija dolzhnostnymi licami podrazdelenij pogranichnogo kontrolja [The seizure of things and documents as a measure to ensure the production of cases on administrative offenses and the procedure for its application by officials of the border control units], Vestnik ChelGU. 2014. No. 19 (348). pp. 78–81.

Дата надходження: 04.03.2017 р.